

სელის კულტურის გეოპოლიტიკური კონტექსტი ძველ კოლხეთში

დავით ლომიტაშვილი

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო, საქართველო, 0160, თბილისი, თაბუკაშვილის 5, E-mail: dlomitashvili@gmail.com

ანოტაცია. ნოქალაქევის ექსპედიციის მონაპოვარმა, საგულისხმო მასალა მოგვცა კოლხეთში სელის წარმოების განვითარებასთან დაკავშირებით. ნოქალაქევის ნაქალაქარის ქვედა ტერასის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ მონაკვეთებზე (სადაც ქ.წ. VIII-I სს. დათარიღებული არქეოლოგიური ძეგლების განსაკუთრებული კონცენტრაცია შეინიშნება), უამრავ სხვადასხვა ფორმისა და მასალის კვირისტავთან ერთად, ვერტიკალური საქსოვი დაზგის თიხის პირამიდული საწაფები გამოვლინდა. კოლხეთში არქეოლოგიური გათხრებით მოპოვებული და მოცემულ სტატიაში ჩამოთვლილი ნიმუშები, დაწყებული ქ.წ. II ათასწლეულიდან, ელინისტური ხანის ჩათვლით, მხარს უჭერს, ე.წ. ვერტიკალური საქსოვი დაზგების გავრცელება-გამოყენების თეორიას. ჩვენ ვემხრობით იმ მოსაზრებას, რომ კოლხეთში, სხვადასხვა პერიოდის ძეგლებზე აღმოჩენილი კერამიკული პირამიდული საწაფები, ნამდვილად ვერტიკალური საქსოვი დაზგების საკიდრებია. არქეოლოგიური მონაცემები დროის თვალსაზრისით უპირატესობას ვერტიკალურ საქსოვ დაზგებს ანიჭებს. რაც შეეხება ჰორიზონტალურ საქსოვ დაზგას, ის ცხადია, გარკვეული დროიდან ვერტიკალურ დაზგასთან თანაარსებობს. ნოქალაქევის ნაქალაქარზე გამოვლენილი მონაპოვარი შეიძლება ჩაითვალოს კიდევ ერთ მტკიცებულებად ჰიპოთეზისა, რომ ქართული საქსოვი დაზგები, რომლებიც სიღრმისეული თვითმყოფადობით ხასიათდება, ისტორიულად ვითარდებოდა და უმჯობესდებოდა; მათი განვითარების პროცესები არ მიმდინარეობდა იზოლაციის პირობებში. ისინი თავიანთი საწყისი ფორმებით ძველი ხალხების კულტურულ მონაპოვართა წრეში ექცევა.

საკვანძო სიტყვები: სელი, ნართი, საწაფი, დაზგა, ქრონოლოგია, ტოპონიმია

შესავალი. ნოქალაქევის ექსპედიციის მონაპოვარში საკმაო რაოდენობით დაგროვდა სამეურნეო ურთიერთობების რიგ დარგებთან, მათ შორის, სელის წარმოებასთან დაკავშირებული მასალები: ვერტიკალური სართავ-საქსოვი დაზგის პირამიდული საწაფები, ნართის საწმენდი ორნამენტირებული ძვლის ნივთი, დიდი რაოდენობით თიხის, ქვისა და ერთი შავლაკიანი კვირისტავი, რომლის ანალოგიც კოლხეთის სინქრონული ძეგლებისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო ლიტერატურიდან ჩვენთვის ჯერჯერობით უცნობია.

წერილობითი წყაროებითა და არქეოლოგიური მასალებით ირკვევა, რომ სელის წარმოება და ექსპორტი კოლხეთისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი იყო. სამეურნეო ურთიერთობების ამ

უმნიშვნელოვანესი დარგის განვითარებისთვის ქვეყნის გეოგარემოსა და კლიმატურ პირობებს არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა. კოლხეთში სელის წარმოებასა და მასთან დაკავშირებული სხვა სამეურნეო დარგების განვითარებასთან დაკავშირებით, პირველი ცნობებს ჰეროდოტე გვაწვდის, ინფორმაცია ამ საკითხზე დაცულია ქსენოფონტეს „ანაბასისშიც“. ხალიბების ელინებთან ბრძოლის გადმოცემისას, ქსენოფონტე ხალიბების შეიარაღებას აღწერს ამგვარად: “მუცლამდე სელის აბჯარი ჰქონდათ, ხოლო წელს ქვემოთ სქლად დაგრეხილი თოკი”¹. აქ აშკარად ჩანს სელის მეურნეობის განვითარების მაღალი დონე. აგრეთვე, სტრაბონიც კოლხეთის სიმდიდრეების ჩამოთვლისას საგანგებოდ მიუთითებს, რომ „კოლხეთში ამუშავებენ ბლომად სელს, კანაფს, ცვილსა და ფისს. ხოლო სელის დამუშავება განთქმულიც კი არის. ქვეყნის გარეთაც კი გააქვთ და ზოგიერთებს უნდათ რაღაცა ნათესაობაც გვაჩვენონ კოლხეთისა ეგვიპტელებთან ამის მიხედვით“² (ცხადია, სტრაბონი აქ ჰეროდოტეს გულისხმობს).

ძირითადი ნაწილი. სელის კულტურასთან დაკავშირებული ძველი ტრადიციის მიმანიშნებელი უნდა იყოს რიგი ეთნოგრაფიული მონაცემისა, რომელთა მიხედვითაც წალენჯიხის, სენაკისა და ხობის რაიონებში, უახლოეს წარსულში, სელის ნართისგან თევზის საჭერ ბადეებს ამზადებდნენ. ეს ფაქტი გარკვეულწილად ეხმაურება ქსენოფონტეს შენიშვნას თევზსაჭერი ბადის შესახებ (როდესაც რჩევას იძლევა, რომ სასურველია ასეთი ბადისთვის ფაზისურ-კოლხური ან კართაგენული სელის ნართის გამოყენება). შესაძლოა, სწორედ ამიტომაც (ცხადია, სხვა ფაქტორებთან ერთობლიობაში) ისეთი ძლიერი საზღვაო სახელმწიფო, როგორიც საბერძნეთი იყო, კარგად იცნობდა კოლხური სელის ღირსებას და საბერძნეთში მასზე, საუკუნეთა განმავლობაში, მოთხოვნილება არ კლებულობდა. იმავე ცნობიდან აშკარაა, რომ სელს კოლხეთისთვის არა მარტო სამოქალაქო მიზნებისთვის, არამედ სამხედრო დანიშნულებისთვისაც იყენებდნენ.³³

ზოგადად, სელისა და კანაფის, ამ უძველესი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოშენება, ადამიანისთვის მნიშვნელოვანი საყოფაცხოვრებო პროგრესი იყო. ეს ის მცენარეებია, რომლებიც ერთდროულად საკვებსაც იძლეოდა და საქსოვ მასალასაც. როგორც არქეოლოგიური ისე, ეთნოგრაფიული მასალები ცხადყოფს, რომ დროთა განმავლობაში ზემოაღნიშნულ ბოჭკოვან მცენარეთა ფუნქციას დაემატა სარწმუნოებრივი სეგმენტიც, კერძოდ, მათგან წარმოებულმა ნართმა და ქსოვილმა სხვადასხვა ხალხთა რწმენა-წარმოდგენებში, საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა. საინტერესოა, რომ დასავლეთ საქართველოში, ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, თითქმის პირვანდელი აზრითა და მნიშვნელობითაა შემონახული ამ ქსოვილთა კულტის ძველთაძველი მოტივი. როგორც ჩანს, მხოლოდ მცენარეული ნართისგან მზადდებოდა მიცვალებულის სუდარა. სასუდარე სამოსის მომზადებას განსაკუთრებული გულისყურით ეკიდებოდნენ. მიცვალებულისთვის განკუთვნილი ქსოვილი ძირითადად კანაფის, სელის ან თუთის ხის კანისგან დამზადებული ნართით იქსოვებოდა⁴. მცენარეული ნართისგან დამზადებული ქსოვილის უპირატესობა, მატყლისგან დამზადებულ ქსოვილთან შედარებით, აშკარადაა

1 „საქართველოს ისტორიის ძეგლებრძნული წყაროები“ ყაუხჩიშვილი თ. თბ.1976, გვ.53

2 „სტრაბონის გეოგრაფია“ ყაუხჩიშვილი თ. თბ.1957წ. გვ.112-113

3 ჩაჩაშვილი გ. ქსოვილების დამზადების ისტორიიდან საქართველოში. სელი აკად. ს.ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე (სსმმ) თბ. 1956, ტ. XIX, გვ. 176; საინტერესოა, რომ სვანეთში დადასტურებულია კანაფი ნართის ხარის ნეკნით წმენდის პრაქტიკა.

4 რუხაძე ჯ. მცენარეულის კულტის გადმონათის საკითხისათვის დასავლეთ საქართველოში. მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის თბ. მეცნ. 1975 ტ. XVIII გვ. 169.

გამოხატული სხვადასხვა ხალხთა ყოფაში. მეტიც, მცენარეული ქსოვილი სულიერებაშიც აღწევს და რწმენა-წარმოდგენებში თავის კონკრეტულ ადგილს იკავებს. მოსეს ხუთწიგნეულის მიხედვით „და სამოსელი სელისაი განწმენდილი შეიმოსოს, და ნიფხავი სელისაი იყოს სხეულსა მისსა; და სარტყელი სელისაი შეირტყას და ვარშამაგი სელისაი დაიბუროს. რამეთუ სამოსელი წმიდა არს და დაიბანოს წყლითა ყოველი გუამი მისი და მაშინლა შეიმოსოს იგი.“⁵⁵ როგორც ჩანს, ძველებური რელიგიური კანონიკური ძეგლი „წმინდად“ მიიჩნევს სელისგან დამზადებულ სამოსს, რომლით შემოსვაც შეიძლება განბანვის შემდგომ. იგივე ფაქტი დასტურდება ძველ ეგვიპტეში, სადაც შალის სამოსით ტაძრებში შესვლა იკრძალებოდა. ეგვიპტეშიც და ებრაელებშიც ტაძარში შესვლა მხოლოდ ე.წ. „წმინდა“ სამოსით იყო დაშვებული (ანუ მცენარეული ნარტისაგან დამზადებული სამოსით – დ. ლ.). საინტერესოა, რომ ანალოგიური მოვლენა თანამედროვე ქართულ სულიერ ყოფაშიც დასტურდება, კერძოდ, გურიაში ადამიანის სულის საცხოვრებლად მონაზვნები კანაფისგან შეკერილი ტანსაცმლით იმოსებოდნენ, ხოლო მიცვალებულს კანაფის ქსოვილის სამოსს – სუდარას აცმევდნენ.⁶ იმავე მოვლენას მეგრელების შესახებ ადასტურებს თ. სახოკია⁷. იმერეთში მიცვალებულისთვის გასანთლული ტილო გამოიყენებოდა. სვანეთში მიცვალებულს თაფლის სანთელში ამოვლებულ სელის ან კანაფის სუდარაში ახვევდნენ და ჭურჭლის გარეშე მარხავდნენ⁸.

ეთნოგრაფიული მასალებით ირკვევა, რომ რელიგიურ რიტუალებსა და დაკრძალვის პროცესებში მცენარეული ბოჭკოსგან დამზადებული ქსოვილის გამოყენება შემთხვევითი არ ყოფილა. როგორც ჩანს, ამ მცენარეებში განსახიერებულია სიცოცხლის ხის სემანტიკა, მისი სიმბოლო აღნიშნულ მცენარეთა ნართი ან ქსოვილია, რომელთაც, თავის მხრივ, მზის კულტთან საკმაოდ მჭიდრო შეხების წერტილი ეძებნება⁹.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, კულტურული სელის სამშობლოდ მიჩნეულია ამიერკავკასია, საიდანაც ის უნდა მოხვედრილიყო შუამდინარეთში, იქიდან კი აღმოსავლეთსა და დასავლეთში¹⁰. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ვიქტორ ჰენის შეხედულება. მისი აზრით, ჩრდილოეთში სელის კულტურა განვითარებული იყო კოლხეთში, საიდანაც მომდინარეობს ტილო, როგორც ხალხური ტანსაცმელი¹¹. ტილოს პერანგს ძველი ბერძნები და იტალიელები არ იცნობდნენ. იგი „ბარბაროსებიდან“ მომდინარეობს¹². როგორც ჩანს, ვ. ჰენს საკმაოდ კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული კოლხეთის კლიმატური გარემოს დადებითი გავლენა სელის მოსაყვანად, შემდეგ კი მისგან პროდუქციის მისაღებად.

წერილობითი წყაროების მიხედვით ცნობილია, რომ ეგვიპტის მაღალხარისხოვანი ქსოვილების ერთ-ერთ ღირსეულ მეტოქედ, საერთაშორისო ბაზრებზე, კოლხეთში წარმოებული პროდუქცია

5 მცხეთური ხელნაწერი, ლევიტელთა 164 თბი მეცნ. 1981 წ. გვ.253.

6 რუხაძე ჯ. დასახ. ნაშრომი გვ. 170ю

7 სახოკია თ. მიცვალებულის კულტი სამეგრელოში მსე თბ. 1990, ტ. III, გვ. 168.

8 ბეზარაშვილი ც. სვანი ქალის სამოსი სვანეთის ეთნოგრაფიულ შესწავლისათვის თბ. 1970, გვ. 184-185.

9 „ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (ღვთაება ბარბარ-ბაბარ)“ ბარდაველიძე ვ. თბ. 1941, გვ. 100-105 ჯ. რუხაძე დასახ. ნაშრ. გვ. 171, 174.

10 «Культурные растения и их сородичи». Жуковский П. М. 1964. გვ. 503.

11 «Культурные растения и домашние животные». Ген В. СПб. 1872 გვ. 80.

12 იქვე

ითვლებოდა¹³. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ძველ ბერძნებს მეურნეობის ამ დარგზე ნაკლები წარმოდგენა ჰქონდათ. XXს-ის 50-იან წლებში „მიკენოლოგიის“ ერთ-ერთი მიღწევა გახლდათ მიკენის სასახლეების წარწერების ე.წ. ხაზოვანი დამწერლობის ნიმუშების გაშიფვრა (მ. ვენტრისს ამ საქმეში ძალიან დაეხმარა ჯ. ჩედვიკი). დღეს ამ წარწერათა შინაარსი ძირითადად ცნობილია და მათ სანდოობაში ეჭვი არავის ეპარება. აღნიშნული ფირფიტებიდან ერთ-ერთის წარწერა უაღრესად საინტერესო ცნობებს იძლევა ანტიკური ხანის საბერძნეთში სელის კულტურის არსებობისა და მისი განვითარების თაობაზე. ეს წარწერები დღეს შესანიშნავი წყაროა სელის ბოჭკოს დამზადების ტექნოლოგიური პროცესების დადგენისთვისაც. ხაზოვანი დამწერლობის გაშიფვრამდე პილოსის ფირფიტების ერთი დიდი ჯგუფი აღნუსხავდა პროდუქციის რაღაც სახეობას, რომლის შესაბამისი მარცვლოვანი ნიშანი იყო „SA“ გაშიფვრის შემდგომ ხაზოვანი დამწერლობის გამოყენებით მას მიუსადაგეს სიტყვა „სელი“.¹⁴ არ გამოვრიცხავთ, რომ შესაძლოა საქმე გვექონდეს ბერძნული წარწერების „SA“-ს და სელის კოლხურ ფორმა „სუ“-ს შორის გარკვეულ კავშირთან. ამ თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა მედიტერაულ-წინაბერძნული ენების ფონეტიკური მოვლენების სპეციფიკა, კერძოდ კი, ბგერათმონაცვლეობის კანონზომიერება. ხმოვანთმონაცვლეობის ყველაზე დამახასიათებელ თავისებურებად მრავალ არაინდოევროპულ ენაში შეიძლება მივიჩნიოთ ხმოვანთა ე.წ. თავისუფალი მონაცვლეობა: a/e, a/i, u/a, u/i და ა.შ.¹⁵ ცნობილია, რომ იმავე ბგერათმონაცვლეობის პრინციპიდან გამომდინარე, ქართველური ენებიც ზემოჩამოთვლილ მედიტერაულ ენათა წრეში ექცევა. ე.წ. „მინოსური დამწერლობის“ შემქმნელი წინაბერძნული მოსახლეობის ენისთვის, როგორც პილოსის სასახლეების ნიშნებიდან ჩანს, დამახასიათებელია ღია მარცვლის კანონი, ანუ: თანხმოვანი-თანხმოვანი ან ხმოვანი-ხმოვანი. ცხადია, ეს დამწერლობა ვერ გადმოსცემდა ბერძნული ენის მარცვლებს ბოლო თანხმოვნით და თანხმოვანთა კომპლექსებს ხმოვნითურთ¹⁶. ჩანს პილოსის სასახლეების წარწერებში მოხსენებული „SA“ – ანუ თანხმოვანი-ხმოვანი ბერძნული ენობრივი კანონზომიერებით ვერ აიხსნება. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ კრეტის წარწერათა შემსაწავლელების ევანსის, ვეტრისისა და ჩედვიკის აზრით, მინოსური დამწერლობის სამივე სახეობა /ხატოვანი და ხაზოვანი და – დ. ლ./ კ. კრეტის უძველესი ბინადრების შექმნილია და ამ დამწერლობის ენა არაბერძნული, უფრო მეტიც არაინდოევროპულია, ცხადია ტერმინ „SA“-ს ბერძნულად ახსნა საკმაოდ გაჭირდება. ამ ფონზე ძალზე საინტერესოა ენის ფრანგი ეტიმოლოგისტის ბუაზაკის შენიშვნა მასზე, რომ „ელინები“ სხვადასხვა მხარეში ხეტილობდნენ... ისინი ბალკანეთის ნახევარკუნძულის სამხრეთ ნაწილში ცენტრალური ევროპის ფლორისა და ფაუნისგან განსხვავებულ ფლორასა და ფაუნას წააწყდნენ და, როგორც ჩანს, აქ ნანახ ცხოველებსა და მცენარეებს, უმრავლეს შემთხვევაში, ის სახელები დაუტოვეს (ოდნავ შეცვლილი), რომლებიც წინამორბედებმა უანდერძეს¹⁷. სავარაუდოა, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში სელის სახელწოდება აქ მოსულმა ბერძნებმა პირდაპირ აიღეს იმ ხალხებისგან, რომლებიც ბერძენთა ეგეიდაში მოსვლამდე ცხოვრობდნენ. შესაძლოა, სელის ძველკოლხური ფორმა „სუ“ იყოს არქაული სემანტიკური ძირი ამ მცენარის წინარეებერძნულ სახელწოდებაში. თუ დავუშვებთ პ. ჟუკოვსკის თეორიის მართებულობას იმის თაობაზე, რომ კულტურული სელი დანარჩენ ქვეყნებში და მათ შორის, ეგეოსის ზღვის აუზშიც კავკასიიდან გავრცელდა, მაშინ ბერძნული წარწერების

13 ჩაჩაშვილი გ. დასახ. ნაშრ. გვ. 208.

14 „მიკენური სამყარო“, ჩედვიკი ჯ. თარგმ. და კომ. თ. ბუაჩიძისა თბ. 1989 გვ. 96.

15 „წინაბერძნული და ქართველური“ გორდეზიანი რ. თბ. 1985, გვ. 30.

16 „ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში“ ურუშაძე აკ. თბ. 1964 გვ. 167.

17 ურუშაძე აკ. დასახ. ნაშრომი გვ. 117.

„SA“-ს, სელის კოლხური ფორმის „სუ“-სგან წარმომავლობა საკმაოდ საფუძვლიანია. დასაშვებია, რომ მცენარის ექსპორტს ეგეოსის ზღვის აუზში თან გაჰყვა თავისი სახელი მის დასამუშავებელ დაზგასთან და სელის წარმოებაში განსწავლულ საზოგადოებასთან ერთად. ლოგიკურია, რომ ეს პროცესები საბერძნეთში პილოსის სასახლეების დანგრევამდე უნდა განხორციელებულიყო, სავარაუდოდ ძვ.წ. XIV–XIII სს-მდე /შესაძლოა, მომავალში ახალმა აღმოჩენებმა ამ თვალსაზრისში გარკვეული კორექტივი შეიტანოს/. ჩანს, რომ პილოსის ფირფიტების წარწერებიდან ცნობილ „SA“-ს, ანუ სელს საბერძნეთის საფეიქრო მრეწველობაში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი ეკავა. სელის ბოჭკოს ძირითადად ამზადებდა სამეფო, რომელსაც ენგლიანოსის სასახლე აკონტროლებდა¹⁸. როგორც ჩანს, არც საბერძნეთისათვის უნდა ყოფილიყო ეს კულტურა უცნობი, გამომდინარე მისი საუკეთესო თვისებებიდან /სელის ქსოვილს ახასიათებს დიდი გამძლეობა, ტენის შეწოვის უნარი, ძალზედ მდგრადია ლპობის მიმართ/ გარდა ამისა, საბერძნეთის კლიმატური გარემო კოლხეთის მსგავსად, მშვენიერ პირობებს ქმნიდა ამ კულტურის გასავრცელებლად. ნაღებებით მდიდარი საბერძნეთის დასავლეთ სანაპირო, დაწყებული მიკენური ხანიდან დღემდე მისდევს სელის მოვლა-წარმოებას. წყაროების მიხედვით ცნობილი ხდება, რომ სელის წარმოებაში საკმაოდ მაღალი იყო ცენტრალიზაციის დონე; ყოველი ადგილობრივი მმართველი მასზე მინდობილი საქმის პასუხისმგებელი უნდა ყოფილიყო. რეგიონის ყოველ სოფელს ეკისრებოდა სელის გარკვეული გადასახადი. ირკვევა, რომ შედარებით პრივილეგირებული ფენების მიმართ შეღავათებიც კი ვრცელდებოდა სელის ჩაბარების დროს. სელის მოსავლის აღების შემდეგ სოფლის მოსახლეობა ვალდებული იყო ბოჭკო დაესველებინა, რის შემდეგაც ის სამრეწველო ცენტრებში უნდა წაეღოთ. საინტერესოა წარწერების მონაცემები, რომელთა მიხედვითაც ირკვევა, რომ თვით მესენიაშიც კი არ იყო წლის მოსავლის ერთბაშად დასასველებლად საკმარისი წყალი /ცნობილია, რომ წყალში დალბობით იშლება ის წებოვანი ნივთიერება, რომლითაც სელის ბოჭკოები ერთმანეთთან არის დაკავშირებული/¹⁹. სელის ბოჭკოს დასამუშავებლად, როგორც ჩანს, ქალთა საკმაოდ დიდი ჯგუფები იყო დასაქმებული. ყოველივე ზემოთქმულიდან კარგად ჩანს, თუ რა დონეზე იყო საბერძნეთში მეურნეობის ეს დარგი განვითარებული, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ადგილობრივი პროდუქცია, როგორც ჩანს, ბერძნული ბაზრის მზარდ მოთხოვნილებას სელსა და მის ნაწარმზე მთლიანად ვერ აკმაყოფილებდა. ბაზრის ასეთ მოთხოვნილებას, ცხადია, დაემატებოდა უზარმაზარი დაკვეთები საზღვაო ფლოტისა და სამხედრო ნაწილებისთვის /ბაგირები, აფრები, აბჯრები და სხვ./²⁰ ამ დეფიციტს საბერძნეთი მეზობელი რეგიონებიდან, მათ შორის, კოლხეთიდანაც ივსებდა.

სელის წარმოება ასევე პრესტიჟული დარგი იყო ეგვიპტეშიც, სადაც ის ფარაონთა მიწა-წყალზე მოჰყავდათ რომელიმე მაღალი სოციალური წრის წარმომადგენელი პირის მეთვალყურეობის ქვეშ. სელის ბოჭკო დამზადების შემდეგ მიჰქონდათ სპეციალურ სახელოსნო ცენტრებში – ერგასტერიონებში, სადაც მისგან უკვე ქსოვილს ამზადებდნენ. ცნობილია, რომ მარტო ამონის ტაძარს 53 ასეთი სახელოსნო ჰქონდა²¹. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურით ირკვევა, სელსა და მის ქსოვილებზე, შესაძლოა, სელის ზეთზეც ასეთი მოთხოვნილების გამო, მეურნეობის ეს დარგი, ეგვიპტესა და საბერძნეთის მსგავსად, კოლხეთშიც არანაკლებ ყოფილიყო განვითარებული. არის მოსაზრება, რომ კოლხეთში, როგორც სამკურნალო ისე, სურნელოვანი ზეთების შემზადება სელის

18 ჩედვიკი ჯ. დასახ. ნაშრომი გვ. 96

19 „ქ. ფაზისის ისტორიისათვის“ ბერძენიშვილი მ. თბ. 1969, გვ. 26.

20 «К истории древней Колхиды», Лордкипанидзе Г.А. Тб. 1970, გვ. 90.

21 «Спутник текстильщика», Бакун Н. К. М. 1926, გვ. 46.

ზეთის საფუძველზე ყოფილიყო აღმოცენებული²². ასეთი სტრატეგიული მნიშვნელობის პროდუქციის წარმოება კოლხეთშიც, ცხადია, შრომის დიდ საზოგადოებრივ დანაწილებას გულისხმობდა. სავარაუდოა, რომ გარკვეულ ფენას ევალეობდა სელი-მცენარის მოყვანა და ალება-დაბინავება, საზოგადოების გარკვეული ნაწილი კი დაკავებული იქნებოდა სელის დასამუშავებელი დაზგების დამზადებით, ცალკე საზოგადოება სელის ბოჭკოს ართავდა და ქსოვდა. სავარაუდოა, რომ ამ საქმით აქაც ძირითადად ქალები იქნებოდნენ დაკავებულნი²³. ვფიქრობთ, კოლხეთშიც ისე, როგორც საბერძნეთში, სახელმწიფო ხელისუფლება ზრუნავდა მეურნეობის ამ დარგის განვითარებაზე²⁴. ეს დარგი საკმაოდ კარგად იყო განვითარებული ნოქალაქევეში და მის, ე.წ. „ქვეყანაშიც“, რასაც, ერთი მხრივ, არქეოლოგიური მონაცემები, მეორე მხრივ კი, დღეს ნოქალაქევეში შემორჩენილი ტოპონიმიკაც ადასტურებს. ნოქალაქევის მიდამოებში დღემდე დასტურდება ადგილი „ნასუ“, რომელიც ნასელარს ნიშნავს /სუ-ძვ.კოლხ. სელი. ნა-სელ-არი/.²⁵ მეტიც, ნოქალაქევის რეგიონში დღესაც არსებობს სოფელი ნაესუ /იგივე ნალეპსაო/, სადაც ამჟამადაც მისდევნენ სელის წარმოებას. თვით სოფლის სახელწოდება ნაესუ, როგორც ჩანს სუ-სგან უნდა იყოს ნაწარმოები; ნაესუ-ნასუ-ოსულე-ნასელარი²⁶. დღეს ადგილზე შემორჩენილი სელის კოლხური ფორმა სუ-სგან ნაწარმოები გვარები, ვფიქრობთ, საკმაოდ მყარი არგუმენტია იმის სამტკიცებლად, რომ სელის მწარმოებელთა პროფესია მემკვიდრეობითი გახლდათ და რაღაც პერიოდში გვარების საფუძველიც კი ყოფილა /მაგ. სულავა, სუბერია და სხვ./ ადგილობრივი მოსახლეობა სელს იყენებდა ბადისა და ტილოს საქსოვად, როგორც ჩანს, იგრძნობდა თოკიც.²⁷

ჰეროდოტესთან დაცული ცნობების თანახმად, კოლხურ სელს სარდონულს უწოდებენ /„სარდონიონ“/. კოლხურისგან განსხვავებით, ეგვიპტიდან მომდინარე სელის ნაწარმს ისინი ეგვიპტურს უწოდებდნენ. ჯერ კიდევ ხაზოვანი დამწერლობის გაშიფვრამდე ბ. კუფტინი ტერმინ „სარდონულს“ საკუთრივ კოლხური ენობრივი მონაცემებით ხსნიდა. მას მეგრულ-აფხაზური საქსოვი დაზგის სახელთან აკავშირებდა და ამით თითქოს კოლხური ტილოს დამზადების თავისებურებასაც უსვამდა ხაზს²⁸. აღნიშნულ სამეცნიერო პრობლემასთან დაკავშირებით, ბოლო წლებში საკმაოდ საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა პროფ. დევიდ ბრაუნდმა²⁹. ამასწინააღმდეგაა რა ყურადღებას ქტუსიასის თხზულების იმ ადგილზე, სადაც ნახსენებია ადგილი ინდოეთში, რომელსაც **Σαρδα** ეწოდება, ავტორი ფიქრობს: როცა ძვ.წ. V საუკუნეში ბერძნები **Σαρδασιχοι** ახსენებენ, კოლხურ სელს კი არ აღწერენ, არამედ ინდურს. შემდგომ კი ასკვნის, რომ სავსებით შესაძლებელია ჰეროდოტე მის თანამედროვე თანამემამულეებს მიუთითებდეს სელის, რომელიც ბაზარზე იყიდება, სახელწოდებით **Σαρδασιχοι** ინდოეთიდან წარმომავლობაზე. სინამდვილეში

22 „ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურული ისტორიიდან“, მოლოდინი ლ. თბ. 1963 გვ. 63.

23 ჩედვიკი ჯ. დასახ. ნაშრომი გვ. 97.

24 ჩაჩაშვილი გ. ქსოვილების დამზადების... გვ. 208; „ქ. ფაზისის ისტორიისათვის“ მ. ბერძნშვილი გვ. 26-28, ხოშტარია ნ. „დიხა გუძუბა“ კოლხეთის ძველი მოსახლეობა მეცნ. აკად. მოამბე, თბ. 1944, ტ. V, №2, გვ. 209-211.

25 „სენაკის რ-ნის ტოპონიმიკა“ ელიავა გ. თბ. 1989, გვ. 66.

26 „აბაშისა და ტყუბურის ხეობების ისტორიული ღირშესანიშნაობანი“, ელიავა გ. თბ. 1971, გვ. 45.

27 ელიავა გ. სენაკის... გვ. 66.

28 Куфтин Б.А. Материалы... т. II, Тб.1950, გვ. 92-93.

29 დევიდ ბრაუნდი „ინდოელი ვაჭრები ფაზისში“, ვაჭრობა შავ ზღვაზე არქაულსა და კლასიკურ ხანაში. აბრეშუმის გზის ისტორიული პერსპექტივა, ძიებანი, დამატება თბ. 1999წ. I, გვ. 7-8.

ის თვით კოლხეთშია დამზადებული³⁰. ყოველივე აქ განვითარებული მსჯელობის ამოსავალია ის ფაქტორი, რომ როგორც ავტორი მიგვანიშნებს ქსენოფონტის სპარსული ექსპედიცია მაგალითია იმისა, რომ ჯერ კიდევ ძვ.წ. IV ს-ის დასაწყისში ბერძნებმა ძალიან ცოტა რამ იცოდნენ მახლობელი აღმოსავლეთის ჰინტერლანდის გეოგრაფიის შესახებ და რომ ბერძნულ გეოგრაფიაში ყოველთვის შეიმჩნევა ტენდენცია სახმელეთო მანძილების შემცირებისა³¹. აქედან გამომდინარე კი ადვილი დასაშვებია ხდება ბერძნულ მწერლობაში ძველი საქართველო და ინდოეთი ერთმანეთთან საკმაოდ ახლომდებარე ქვეყნებად წარმოდგინათ, რაც ალბათ საფუძველი გამხდარა თვით ჰეროდოტესათვის სარწმუნოდ მიეჩნია ეგვიპტიდან კოლხეთსა და სკვითეთში სესოსტრისის ლაშქრობის რეალურობა, ისევე როგორც სკვითების თავგადასავალი მახლობელი აღმოსავლეთის სილრმეში თვით ინდოეთამდეც კი³². თუ დ. ბრაუნდის ამ შეხედულებით კარგად აიხსნება რიგი პოლიტიკური მომენტებისა, იმავდროულად პასუხგაუცემელი რჩება ძველ ბერძნულ მწერლობაში არაორაზროვნად დასმული საკითხი კოლხთა და ინდოელ სკვითთა ნათესაობის შესახებ³³. ფიქრობთ ამ უკანასკნელ პრობლემასთან დაკავშირებით სრულიად არგუმენტირებული პასუხია გაცემული აკ. ურუშაძის მიერ³⁴ და ამჯერად მასზე საგანგებოდ აღარ შევჩერდებით.

დღეს, თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში საკმაოდ საფუძვლიანია მოსაზრება, რომ ტერმინი „სარდონული“ შესაძლოა, უკავშირდებოდეს ერთ-ერთი ეგეოსური ტომის „შარდანას“ სახელს. ეს ტომი აქტიურად ფიგურირებს ე.წ. „ზღვის ხალხთა“ სიებში და ძველევგვიპტურ წყაროებში ძვ.წ. XIV ს-დან /ე.წ. „ამარნას“ პერიოდი/ გვხვდება. მათი მეომრები ხან მოკავშირეებად იხსენიება ეგვიპტის ფარაონთა ჯარის ნაწილებს შორის /მაგ. რამზეს II-ის დროს/, ხანაც ეგვიპტელთა მოწინააღმდეგეების მხარეს იბრძვიან /მაგ. ფარაონ მირნეფტაჰის დროს – ძვ.წ. XIII ს-ის II ნახ./³⁵. საინტერესოა, რატომ უნდა დაერქმიათ კოლხური სელისტვის ამ ტომთან დაკავშირებული სახელწოდება? ამ საკითხს ერთ-ერთი უკანასკნელი პ. კრეჩმერი შეეხო და ჰეროდოტესთან დამოწმებული სელის სახელწოდება „შარდანებთან“ დაკავშირებულად მიიჩნია. მისი აზრით, ზღვის ხალხების დიდი მოძრაობის დროს შარდანების ნაწილმა ეგვიპტიდან უკუქცევის შემდგომ კოლხეთს მიაღწია და აქ დასახლდა. ამის ნივთიერ მამტიკიცებელ საბუთებად დასავლეთ ხმელთაშუა ზღვის აუზსა და კ. სარდინიაზე აღმოჩენილი ე.წ. რქოვანჩაფხუტიანი და ითიფალური სტატუეტების პარალელების ამიერკავკასიაში არსებობა მიიჩნია (ქუთაისის მახლობლად, ყაზბეგი და სხვ.)³⁶, უნდა აღვნიშნოთ, რომ დღეს სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინ „სარდონულის“, ეგეოსურ ტომ „შარდანასთან“ დაკავშირება პრაქტიკულად გაზიარებულია³⁷. თუმცა, ამ უკანასკნელთა დიდი ტალღის კოლხეთში შემოსვლა-ჩასახლების საკითხი ბოლომდე ახსნილი არ არის და ამდენად საკამათოა.

30 იქვე. გვ. 8.

31 იქვე გვ. 7.

32 იქვე

33 თეოპომპე ქიოსელი F.Mist Gr. I, ფრ. 356 (340) „ძველი კოლხეთი, არგონავტების თქმულებაში“. ურუშაძე აკ. თბ. 1964 ტსუ გამომც. გვ. 295, იოანე ცეცე, „განმარტებანი“ („კასანდრა“) ტ. 887, აკ. ურუშაძე დასახ. ნაშრ. გვ. 309.

34 ურუშაძე აკ. დასახ. ნაშრ.

35 გორდეზიანი რ. დასახ. ნაშრ. გვ. 154. „ეთნოლოგია“, ს. ჭანტურიშვილი თბ. 1993, გვ. 92-93.

36 გორდეზიანი რ. დასახ. ნაშრ. გვ. 156

37 იქვე, გვ.157

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, სელი განსაკუთრებული თვითმყოფადობით ხასიათდება და მისი სახელი არც ერთი ერის ტერმინთან ნათესაობას არ ამჟღავნებს; მას კულტურის საწყისად საქართველოში ბრინჯაოს ხანა მიაჩნია³⁸. შემდგომში ეს აზრი არქეოლოგიურ მასალებზე დაყრდნობით გაიზიარა ჯერ ბ. კუფტინმა³⁹, შემდეგ ო. ჯაფარიძემ⁴⁰, რომელმაც აღნიშნა, რომ სხვადასხვა ძეგლზე გამოვლენილი პირამიდული სანაფები საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში მოქმედებდა – დანყებული ბრინჯაოს ხანიდან წინარეელინისტური და ელინისტური ხანის ჩათვლით⁴¹.

როგორც არქეოლოგიური მასალებით ირკვევა, სელს, როგორც საქსოვ საშუალებასა და საქსოვილე მასალას, კოლხეთის მსგავსად, საკმაოდ კარგად იცნობს აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობაც. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახ. მუზეუმში დაცული ქსოვილის ნაშთი, რომელიც აღმოჩენილია მეტეხის აგურის კარიერზე №5 ყორღანში ბრინჯაოს სარკის ფრაგმენტთან ერთად. ქსოვილი ძვ. წ. II ათასწლეულის შუა ხანებით დათარიღდა⁴². იგი დამზადებულია უჩვეულოდ მაღალი ხარისხის ნართისგან, ტილოსებური გადახლართვით. ბოჭკო იმდენად კარგადაა გადარჩენილი, რომ ორგანოლექტური ანალიზითაც (წვის პროცესზე დაკვირვება, ნამწვის სუნით შეგრძნება) ნათლად დასტურდება, რომ იგი მცენარეული წარმოშობისაა. რამდენჯერმე და ყოველმხრივ ლაბორატორიულმა შესწავლამ დაადგინა, რომ ქსოვილი დამზადებულია ორწვერად შეგრეხილი სელის ნართისაგან, რომელსაც განსაკუთრებული სიმინდე ახასიათებს⁴³.

ზოგადად, ამა თუ იმ სახის ქსოვილის საწარმოებლად, უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო ნართი. თავდაპირველად ადამიანი, როგორც ჩანს ბოჭკოთა პრიმიტიულ დართვას ყოველგვარი მექანიკური დართვის გარეშე ახორციელებდა /შესაბამისად, ნართი წუნდებული გამოდიოდა/. რაც შეეხება საქსოვ საშუალებას, როგორც საფეიქრო ტერმინოლოგიით, ეთნოგრაფიული მასალებითა და არქეოლოგიური აღმოჩენებით მტკიცდება, საქართველოში ორი ტიპის საქსოვი დაზგა იყო გამოყენებული, ე.წ. ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ქსოვისთვის. ალბათ, თითოეულ მათგანს განსაკუთრებული დანიშნულება ჰქონდა, როგორც დროის, ისე რეგიონული თვალსაზრისით. ჰორიზონტალური საქსოვი დაზგები უმეტესად ბარში გამოიყენებოდა, თუმცა გვხვდებოდა ვერტიკალურიც, მაშინ, როდესაც მთაში ძირითადად ვერტიკალური თანაარსებობდა ჰორიზონტალურთან⁴⁴. ბ. კუფტინის აზრით, რომელსაც თითქოს ეთნოგრაფიული მონაცემებიც უნდა ემყარებოდეს,⁴⁵ სამეგრელოში სელის ქსოვისთვის ე.წ. „საშუალო“ ჰორიზონტალურ საქსოვ დაზგას იყენებდნენ, ვფიქრობთ, ამის საფუძველი ჰეროდოტისეულ ცნობებშია საძიებელი, რომელთა მიხედვითაც ეგვიპტელები და კოლხები მონათესავე ხალხია და სელს ერთსა და იმავე წესით ამუშავებენ. ცნობილია, რომ ეგვიპტეში სელის საქსოვად ჰორიზონტალური საქსოვი დაზგები

38 „საქართველოს ეკონომიკური ისტორია“ ჯავახიშვილი ივ. თბ. 1930, გვ. 404.

39 Куфтин Б. А. დასახ. ნაშრ. გვ. 101-111.

40 ჯაფარიძე ო. დაზვერვითი ექსპედიცია გურიაში სსმ თბ. 1950, ტ. XVI, გვ. 120-122.

41 იქვე, გვ. 121.

42 ისაკაძე ქ. საფეიქრო ბოჭკოვან მასალათა დამუშავება ძველ საქართველოში. საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის მაცნე თბ. 1969. №4, გვ. 82.

43 ისაკაძე ქ. დასახ.ნაშრ. გვ. 82.

44 ისაკაძე ქ. დასახ. ნაშრ. გვ. 86.

45 ჩაჩაშვილი გ. ქართული ხალხური საქსოვი დაზგები, სსმ, თბ. 1954, ტ. XVIII.

იყო გამოყენებული. ეგვიპტისგან განსხვავებით, ანტიკური ხანის საბერძნეთსა და ცენტრალურ ევროპაში გავრცელებული იყო დაჭიმული ვერტიკალური საქსოვი დაზგები. მსგავსი საქსოვი დაზგების გამოსახულებები ცნობილია ძვ.წ. VII ს-ის უნგრეთის ჭურჭლებიდან და ძვ.წ. VI ს-ის ბერძნული ვაზებიდან⁴⁶.

როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოდან მომდინარე ეთნოგრაფიული მასალებისა და არქეოლოგიური ძეგლების შეჯერების საფუძველზე, საქართველოში საქსოვი დაზგების გავრცელების დროსა და ფორმებთან დაკავშირებით საკმაოდ საინტერესო სურათი იკვეთება. 1966 წლის ბედენის გორაზე არქეოლოგიური გათხრების დროს მოპოვებულმა ქსოვილის ტექნოლოგიურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ ის დამზადებული ყოფილა ძვ.წ. XIX საუკუნეში, ე.წ. ვერტიკალურ საქსოვ დაზგაზე⁴⁷. სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ ქართული ვერტიკალური საქსოვი დაზგებისგან რამდენადმე განსხვავდება ბერძნული დაზგები, რომელთაც გარკვეული უპირატესობა ახასიათებს. ამ შემთხვევაში ვფიქრობთ მხედველობაში მისაღებად დროის ფაქტორი და ბერძენთა პროგრესი.

კოლხეთში გავრცელებული საქსოვი დაზგების ტიპთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობებს იძლევა არქეოლოგიური მასალები. ქ-ნინო ხოშტარიას სოფ. რეკასთან გათხრილ „დიხა-გუძუბაზე“ გამოუვლენია დიდძალი ქვისა და თიხის კვირისტავეები, აგრეთვე, საქსოვი დაზგის შვეულები⁴⁸. ასეთი შვეულები ნაპოვნია შავი ზღვის სანაპიროზე, კერძოდ ურეკში⁴⁹. ორნახნაგა პირამიდული მოყვანილობის შვეულის ორი ეგზემპლარი აღმოჩნდა ეშერაში. ამ ეგზემპლარებს ბ. კუფტინი ბერძნული ვერტიკალური საქსოვი დაზგის სანაფების ანალოგებად მიიჩნევდა. დიდი ხნის განმავლობაში მსგავსი კერამიკული ნაკეთობები, ხან სათევზაო ბადის სიმძიმეებად⁵⁰, ხან კი მშენებელ-ხუროთმოძღვრის შვეულად⁵¹ განისაზღვრებოდა. გარდა ზემოთ ჩამოთვლილისა პირამიდული სანაფები დაფიქსირებულია ვანში⁵², სოფ.ლიაში⁵³, სოხუმსა⁵⁴ და ქობულეთ-ფიჭვნარში⁵⁵. ცნობილია, რომ ვერტიკალურ საქსოვ დაზგებზე 10 ჯგუფად დაყოფილი, განსაზღვრული რაოდენობის ძაფები იყო დაჭიმული. თითოეულ ამ ჯგუფს ერთნაირი სტანდარტის სანაფებით ჭიმავდნენ⁵⁶. საინტერესოა, რომ ვანის ნაქალაქარის ძვ.წ. III-I სს-ით დათარიღებულ ერთ-ერთ ნაგებობაში, 1958 წ. გამოვლინდა 11 ცალი სანაფი, რომლებიც შესაძლოა, ერთ კომპლექტს შეადგენდა.⁵⁷ ვანის ნაქალაქარიდან მომდინარე ანალოგიურ არქეოლოგიურ მასალაში, სადაც 200-მდე ეგზემპლარია თავმოყრილი, ბ-ნ გ. ლორთქიფანიძემ წონისა და ზომის მიხედვით გამოყო 7 ჯგუფი⁵⁸.

46 Куфтин Б. А. დასახ. ნაშრ. გვ. 111.

47 ისაკაძე ქ. დასახ. ნაშრ. გვ. 88.

48 ხოშტარია ნ. დასახ. ნაშრ. გვ. 210.

49 ჯაფარიძე ო. დასახ. ნაშრ. გვ. 120.

50 Костюшко Б. Валушнич А. Извлечение из отчёта о раскопках в Херсоне, Тавриг в 1899-1902 гг. ИАК М. 1901, т. I, გვ. 35.

51 ჯაფარიძე ო. დასახ. ნაშრომი, გვ. 121.

52 ლორთქიფანიძე ოთ. ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი. თბ. 1966. ტაბ. XXXVI.

53 ნაპოვნია ენგურის არქ. ექსპედიციის მიერ.

54 Куфтин Б.А. Материалы к археологии Колхиды. Тб. 1949.

55 კახიძე ა. მასალები აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ძველი ქალაქების ისტორიისთვის, მსკა თბ. 1965 წ. IV.

56 Лордкипанидзе Г. А. დასახ. ნაშრომი გვ. 87-88.

57 Лордкипанидзе Г. А. დასახ. ნაშრომი გვ. 88.

58 იქვე, გვ. 86.

მსგავსი პირამიდული საწაფები დიდი რაოდენობით აღმოჩენილია საყანჩიას ნამოსახლარზეც,⁵⁹ მათი ნაწილი სხვადასხვა ნიშნითაა დადამლული. საყანჩიას ნიმუშებთან დაკავშირებით საინტერესო ცნობას გვანდის ვ. ლიჩელი რომელსაც საწაფები დაჯგუფებული აქვს წონის მიხედვით. ამის საფუძველზე კი გამოიტანა დასკვნა, რომ წონაში სხვაობა სხვადასხვა სიმტკიცის ქსოვილებით შეიძლება აიხსნას. მათში ვ. ლიჩელი გამოყოფს ორი წონის საწაფებს – 98-100 გრ. და 115-117 გრ., რომლებიც გამორჩეულია რაოდენობრივი მაჩვენებლით. როგორც ჩანს, ისინი ერთი სახეობის ქსოვილთა დასამზადებლად უნდა ყოფილიყო განკუთვნილი. ეს კი ყველაზე მეტად მოხმარებადი ქსოვილი უნდა ყოფილიყო⁶⁰. პირამიდული საწაფების აღმოჩენის ფაქტები დადასტურებულია აღმოსავლეთ საქართველოშიც⁶¹.

მსგავს ნაკეთობათა აღმოჩენების ტოპოგრაფიას კიდევ უფრო ავსებს და ხვეწს ნოქალაქევის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ მოპოვებული თიხის პირამიდული საწაფები /№166, 1182 და სხვ./.

ყველა მათგანი ვერტიკალური საქსოვი დაზგის პირამიდული საწაფია. ისინი უამრავ სხვადასხვა ფორმისა და მასალის კვირისტავთან ერთად ნაქალაქარის ქვედა ტერასის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ მონაკვეთებზეა გამოვლენილი, სადაც ძვ.წ. VIII-I სს. დათარიღებული არქეოლოგიური ძეგლების განსაკუთრებული კონცენტრაცია შეინიშნება.

დასკვნა. კოლხეთში არქეოლოგიური გათხრებით მოპოვებული და ჩვენ მიერ აქ ჩამოთვლილი ნიმუშები დაწყებული ძვ. წ. II ათასწლეულიდან, ელინისტური ხანის ჩათვლით, სავარაუდოდ, მხარს უჭერს აქ ე.წ. ვერტიკალური საქსოვი დაზგების გავრცელება-გამოყენების თეორიას. აღსანიშნავია, რომ ელინისტურ ხანაში ვერტიკალური საქსოვი დაზგების პირამიდულ საწაფებს ადგილობრივად ამზადებდნენ. ამ მხრივ საინტერესოა ვანში გამოვლენილი ნუნდებული პროდუქცია.⁶² თუ კოლხეთში, სხვადასხვა პერიოდის ძეგლებზე აღმოჩენილი კერამიკული პირამიდული საწაფები ნამდვილად ვერტიკალური საქსოვი დაზგების საკიდრებია /პირადად ჩვენ ამ შეხედულებას ვემხრობით/, მაშინ არქეოლოგიური მონაცემები დროის თვალსაზრისით უპირატესობას ამ უკანასკნელს ანიჭებს. რაც შეეხება ჰორიზონტალურ საქსოვ დაზგას, ის ცხადია, გარკვეული დროიდან ვერტიკალურ დაზგასთან თანაარსებობს. ნოქალაქევის ნაქალაქარზე გამოვლენილი მონაპოვარი კი შეიძლება კიდევ ერთ მოწმობად ჩაითვალოს საამისოდ, რომ ქართული საქსოვი დაზგები ისტორიულად ვითარდებოდა და უმჯობესდებოდა თვითმყოფადობის შენარჩუნების ფონზე; ეს პროცესები იზოლაციის პირობებში კი არ მიმდინარეობდა, არამედ თავიანთი საწყისი ფორმებით ძველი ხალხების კულტურულ მონაპოვართა წრეში ექცევა.

სამადლობელი. ქართლში, ქვაცხელების სამაროვნის №2 სამარხში აღმოჩენილი სპილენძის, სარდიონის, პასტის მძივები აცმული გახლდათ საკმაოდ წვრილ ძაფზე, რომელიც სპილენძის ჟანგისგან გაკრისტალბულიყო. გამთხრელთა ვარაუდით აღნიშნულ სამარხში (ქ.წ. 2800-90 წწ.) გამოვლენილი ძაფი შესაძლოა, სელის ბოჭკოსგან ყოფილიყო დამზადებული. ცნობა მოგვანოდა ქ-ნ ლილი ლლონტმა, რისთვისაც მას უღრმეს მადლობას ვუხდით.

59 „ძველი ვანი, სამეურნეო უბანი“ ლიჩელი ვ. თბ. 1991, გვ. 65.

60 იქვე

61 თოლორდავა ვ. მასალები იბერიის სამეფოს ისტორიისათვის ძვ. წ. III-I სს. მსკა თბ. 1963, ტ. III, გვ. 153.

62 Лордкипанидзе Г. А. დასახ. ნაშრომი. გვ. 87, №3-58/347.

THE GEOPOLITICAL CONTEXT OF THE FLAX CULTURE IN THE OLD COLCHIS

David Lomitashvili

National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia, 0160, 5, Tabukashvili str,
email: dlomitashvili@gmail.com

Annotation. The finds of Nokalakevi expedition provided noteworthy material with regard to the development of flax production in Colchis. The central and eastern sections of the lower terrace of Nokalakevi city-site (where certain concentration of archaeological sites dated to the 8th -1st cc BC are observed) yielded a number of pyramidal clay weights of a vertical weaving loom alongside the spindle-whorls of many different shapes and material. Dated from the II millennium BC to the Hellenistic period including, the items obtained through archaeological excavations and listed in the present article support the opinion that the pyramidal ceramic loom weights discovered in Colchis at the sites of different period are actually the weights of vertical weaving looms. In terms of time, archaeological data give priority to the vertical looms. As far as the horizontal weaving looms are concerned, they, indeed, coexist alongside the vertical ones from a certain period. The finds revealed at Nokalakevi city-site can be considered to be another proof of the hypothesis that the Georgian weaving looms, which are characterized by originality, developed and improved over time. The process of their development did not take place separately. The looms with their original forms are among the cultural achievements of ancient peoples.

Key words: flax, yarn, weight, loom, chronology, toponymy

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ ЛЬНЯНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ТЕРРИТОРИИ ДРЕВНЕЙ КОЛХИДЫ

Давид Ломиташвили

Национальное Агентство Охраны Культурного Наследия Грузии, Грузия 0160, Тбилиси, Табукашвили 5, E-mail: dlomitashvili@gmail.com

Анотация. Материалы добытые археологической экспедицией Нокалакеви, дают значительные сведения насчет развития льняного производства на территории Колхиды. В центральных и восточных разделах нижней террасы городища Нокалакеви, то есть там, где наблюдается особенная концентрация археологических памятников датированных VIII-I вв. до н.э., совместно с большим множеством цинниев (разных форм и разных констинтенси), выявлены керамические, пирамидные грузилы вертикальных вязальных станков. Во время раскопок в Колхиде найденные археологические материалы, также перечисленные нами в данной статье образцы (начиная со II-го тысячелетия до нашей эры, включая Эллинистическую эпоху) поддерживают, т.н. теорию использования и распространения вертикальных вязальных станков. Со своей стороны, мы поддерживаем аргументированное мнение о том, что найденные на памятниках разных периодов Колхиды пирамидные керамические грузилы, действительно являются подвесками вертикальных вязальных станков. Археологические данные, с точки зрения времени, предоставляют преимущество вертикальным вязальным станкам. Что касается горизонтальных вязальных станков, то естественно, что они с койх времен, сосуществовали со станками вертикального типа. Археологический материал выявленный в городище Нокалакеви можно считать еще одним подтверждением гипотезы, насчет исторического развития и усовершенствования грузинских вязальных станков, которые характеризуются глубокой самобытностью. Процессы их развития не происходили в условиях изоляций. Они со своими первобытными формами вписываются в круг культурных достаянии древних народов.

Ключевые слова: Лен, пряжа, грузила, станок, хронология, топонимика

REFERENCE

1. T. Kaukhchishvili. 'Ancient Greek Sources of Georgian History'. Tbilisi, 1976 (in Georgian)
2. T. Kaukhchishvili. 'The Geography of Strabo'. Tbilisi, 1957, pp. 112-113 (in Georgian)
3. G. Chachashvili. 'From the History of Fabric Production in Georgia. Flax'. Acad. S. Janashias sakh. sakartvelos sakhelmtsipo muzeumis moambe (ssmm), vol. XIX,; Tbilisi, 1956, p.176 (in Georgian)
4. J. Rukhadze. 'For the Problem of the Vestige of Floral Cult in Western Georgia'. masalebi saqartvelos etnografiisatvis, vol. XVIII, metsn., Tbilisi, 1975, p. 169 (in Georgian)
5. Mtskhetian Manuscript, Leviticus 164, Tbilisi, metsn., 1981, p. 253 (in Georgian)
6. J. Rukhadze. 'For the Problem of the Vestige of Floral Cult in Western Georgia'. masalebi saqartvelos etnografiisatvis, vol. XVIII, Tbilisi, 1975, mets., p. 170, (in Georgian)
7. T. Sakhokia. 'Cult of the Dead in Samegrelo'. mse, vol. III, Tbilisi, 1990, p. 168 (in Georgian)
8. Ts. Bezarashvili. 'Svanetian Woman's Clothing for Ethnographical Study of Svaneti'. Tbilisi, 1970, pp. 184-185 (in Georgian)
9. V. Bardavidze. 'From the History of the Georgians' Ancient Religion (deity Barbar-Babar)'. Tbilisi, 1941, pp. 100-105 (in Georgian)
10. J. Rukhadze. 'For the Problem of the Vestige of Floral Cult in Western Georgia'. masalebi saqartvelos etnografiisatvis, vol. XVIII, Tbilisi, 1975, metsn. pp. 171, 174 (in Georgian)
11. P. Zhukovski. 'Cultural Plants and Their Relatives'. M. 1964, p. 503 (in Russian)
12. 'Cultural Plants and Domestic Animals'. Gen V. SPB. 1872, p. 80 (in Russian)
13. G. Chachashvili. 'From the History of Fabric Production in Georgia. Flax'. Acad. S. Janashias sakh. sakartvelos sakhelmtsipo muzeumis moambe (ssmm), 1956, p.208 (in Georgian)
14. J. Chadwick. 'The Mycenaean World'. Tbilisi, 1989, pp. 96,97 (in Georgian)
15. R. Gordeziani. 'Proto-Greek and Kartvelian'. Tbilisi, 1985, pp. 30, 154, 156 (in Georgian)
16. A. Urushadze. 'Ancient Colchis in the Myth of the Argonauts'. Tbilisi, 1964, p. 167 (in Georgian)
17. A. Urushadze. 'Ancient Colchis in the Myth of the Argonauts'. Tbilisi, 1964, p. 117 (in Georgian)
18. M. Berdzenishvili. 'For the History of the City of Phasis'. Tbilisi, 1969, p. 26 (in Georgian)
19. G. Lordkipanidze. 'For the History of Ancient Colchis'. Tbilisi, 1970, 3-58/347, pp. 86, 87-88 (in Russian)
20. N. Bakun. 'Weaver's Companion'. M. 1926, p. 46 (in Russian)

21. L. Molodini. 'From the History of the Material Culture of Georgian People'. Tbilisi, 1963, p. 63 (in Georgian)
22. M. Berdzenishvili. 'For the History of the City of Phasis'. pp. 26-28 (in Georgian)
23. N. Khoshtaria. 'Dikha Gudzuba'. Ancient Population of Colchis. metsn, akad. moambe, vol. V, N2, Tbilisi, 1944, pp. 209-211 (in Georgian)
24. G. Eliava. 'Toponymy of Senaki District'. Tbilisi, 1989, p.66 (in Georgian)
25. G. Eliava. 'Historical Landmarks of the Abasha and Tekhura Valleys'. Tbilisi, 1971, p. 45 (in Georgian)
26. B. A. Kuftin. 'Materials....'. II. Tbilisi 1950, pp. 92-93, 101-111 (in Russian)
27. D. Braund. 'Merchants of India in Phasis'. Commerce on the Black Sea in Antiquity and Classical Periods. Historical Prospect of Silk Road. dziebani, damateba I, Tbilisi, 1999, pp. 7-8 (in Georgian)
28. Theopompe of Chios. ist. r. I, pr. 356 (340). 'Ancient Colchis in the Myth of the Argonauts' (in Georgian)
29. S. Chanturishvili. 'Ethnology'. Tbilisi, 1993, pp. 92-93 (in Georgian)
30. I. Jacakhishvili. 'Economic History of Georgia'. Tbilisi, 1930, p. 404 (in Georgian)
31. O. Japaridze. 'Prospecting Expedition in Guria'. ssmm. XVI. Tbilisi, 1950, pp. 120-122 (in Georgian)
32. K. Isakadze. 'Treatment of Fibrous Textiles in Ancient Georgia'. sak. ssr metsn. akademiis matsne N4, Tbilisi, 1969, p.82 (in Georgian)
33. G. Chachashvili. 'Georgian Traditional Weaving Looms'. ssmm, vol. XVIII, Tbilisi, 1954 (in Georgian)
34. B. Kostyushko, ? Valyuzhnic. Excerpts from the Report on Excavations in Kherson, Tavrig in 1899-1902'. vol. I, gtu IAK, pp. 35
35. O. Lordkipanidze. 'Classical World and Ancient Colchis'. PL. XXXVI. Tbilisi, 1966 (in Georgian)
36. B.A. Kuftin. 'Materials for the Archaeology of Colchis'. Tbilisi 1949 (in Russian)
37. A. Kakhidze. 'Materials for the History of Ancient Cities of the Eastern Black Sea Coast'. mska, IV, Tbilisi 1965 (in Georgian)
38. V. Licheli. "Ancient Vani. Production District". Tbilisi, 1991, p. 65 (in Georgian)
39. V. Tolordava. 'Materials for the History of the Kingdom of Iberia 3rd -1st cc BC'. mska, vol. III, Tbilisi, 1963, p. 153 (in Georgian)